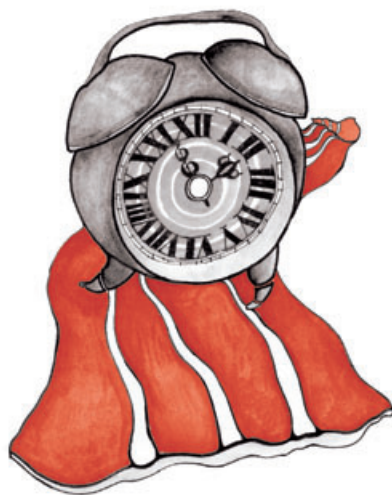

Čas nezastavíš

Co je to?

Chlapík tvrdohlavý,
nic ho nezastaví.
Nikdo ho nedohoní,
ani na rychlém koni.
I když se někdy vleče,
nikdo mu neutěče.

Zkus si o víkendu jen tak sednout, zapomenout na čas a pozoruj a vnímej svoje okolí. Dokážeš to, nebo se hned ozvou výčitky, že jde o „ztrátu času“?

Čas tu prý byl odjakživa. Inu, těžko říci. Někdo říká, že ano, jiný, že ne, že si ho vymysleli lidé, aby se mohli vzájemně lépe domlouvat.

Každopádně v současnosti je čas velký pán. Kráčí si vlastními cestami a nikoho nepotřebuje. Lidé se ho naučili měřit různými způsoby téměř na celém světě. Nejprve vypožorovali již před mnoha tisíci lety pravidelné pohyby Slunce a Měsíce na nebi. Z toho vyvodili první časové celky. Fáze Měsíce a pozice Slunce byly velmi důležité především pro společnosti, které se věnovaly pěstování obilí a dalších zemědělských produktů. Proto je pilně sledovali naši pravěcí zemědělci, stejně jako obyvatelé Asie a starých mayských měst. Na úrodě nebo neúrodě závisel jejich život.

Další zpřesňování míry času přišlo ve středověku s kupci. Ti si nemohli domlouvat čas podle fází Měsíce, ale potřebovali přesně vědět – kdy, kde a v kolik se obchodní setkání uskuteční. Současnost je časem přímo posedlá. Vyžadujeme přesnost na minuty (Zkuste přijít pět minut po zvonění!), a sportovci dokonce bojují i o vteřiny.

Čas je měřitelná veličina. Zároveň však také můžeme hovořit o různé **kvalitě času**, která je pro každého z nás často rozdílná.

Co znamená „kvalitní čas“ pro tebe? Zapiš si svůj názor do sešitu a diskutuj o něm.

Říká se, že čas je nemilosrdný diktátor.
Moudrý člověk řekl:
„Všichni se bojí času, ale čas se bojí pyramid.“
Co tím chtěl sdělit?

Naši předkové vynalezli přístroj na měření času – **hodiny**.

Čas je i fyzikální veličina. Najdi v učebnici fyziky, jaké máme jednotky času.

I fyzik Albert Einstein psal o tom, že čas je relativní. Víš, co to znamená?

? Tento stroj na měření času má zajímavou pověst o svém vzniku. Znáš ji?

Orloj měří čas nejenom na hodiny, ale dokážeme na něm rozpoznat, kde se nachází Slunce, Měsíc a další planety, případně jaký svatý má v ten den svátek.

Ve skutečnosti byly tyto hodiny vynalezeny již roku 1410 mistrem Mikulášem z Kadaně a astronomem Janem Šindelem. Mistr Hanuš je o 80 let později pouze opravil.

Během 1. světové války byl u nás poprvé zaveden **letní čas**. Od roku 1996 je jeho začátek stanoven vždy na poslední březnovou neděli a končí poslední nedělí v říjnu.

Někteří se s touto změnou špatně vyrovnávají, uvádí se, že každý desátý člověk musí při přechodu na letní čas překonávat velké těžkosti.

? Dokážeš najít důvody, proč byl zaveden letní čas?

S Všechny minuty jsou stejně dlouhé. To ale platí jen pro hodiny. Pro člověka je to různé – někdy se říká relativní. Čas ubíhá někdy rychle, a někdy pomalu. Zkrátka – minuta hry nebo zábavy je pro nás často mnohem kratší než naprosto stejně dlouhá minuta ve škole.

Kde v České republice, kromě Prahy, můžeš vidět orloj?

Hodiny můžeme využít i k určování světových stran. Víš jak?

Místo, kde žijeme

„Domov je tam, kde se můžu posadit, odložit si tašku a kde cítím lásku.“
(ze slohové práce žáka ZŠ)

Každý z nás si pod pojmem **domov** představí něco jiného:

- místo, kde žijeme s rodiči – náš byt, dům
- naše ulice, škola, obec, vlast
- planeta Země

O domově se zpívá
i v naší národní hymně.
Víš proč?

 Vyjádři vlastními slovy, co pro tebe znamená slovo **domov**.

 Proč člověk potřebuje domov?

V minulosti bylo největším trestem pro zločince, když byli vyhnáni ze společnosti lidí a museli žít mimo ni. Nikdo s nimi nemluvil, nikdo jim nic nedal a od domů byli odháněni. Protože byli označeni, nepřijali je ani nikde jinde.

 V čem spočívala tvrdost tohoto trestu?

Místu, kde lidé sídlí, se v nejširším smyslu říká **obec** – společenství spolu sídlících lidí.

Důležitý je název obce.

 Víš, jak vznikl název vaší obce?

Některé obce mívají svůj znak.
Znaky obcí vyjadřují jejich historii
nebo nějakou obecní zajímavost.

 Poznáš, co vyjadřuje znak obce na obrázku?
Má znak i vaše obec? Víš, jak vznikl?

 Pokud vaše obec znak nemá, vymysli ho, nakresli a zdůvodni použitou symboliku.

 Znáš nějakou pověst vztahující se k vaší obci a jejímu okolí?
Vytvoř pověst, která se hodí k vaší obci.

V České republice existují tyto typy obcí:

- vesnice
- obec s pověřeným obecním úřadem (obec II. stupně)
- obec s rozšířenou působností (obec III. stupně)
- městys
- město
- statutární město
- krajské město
- hlavní město

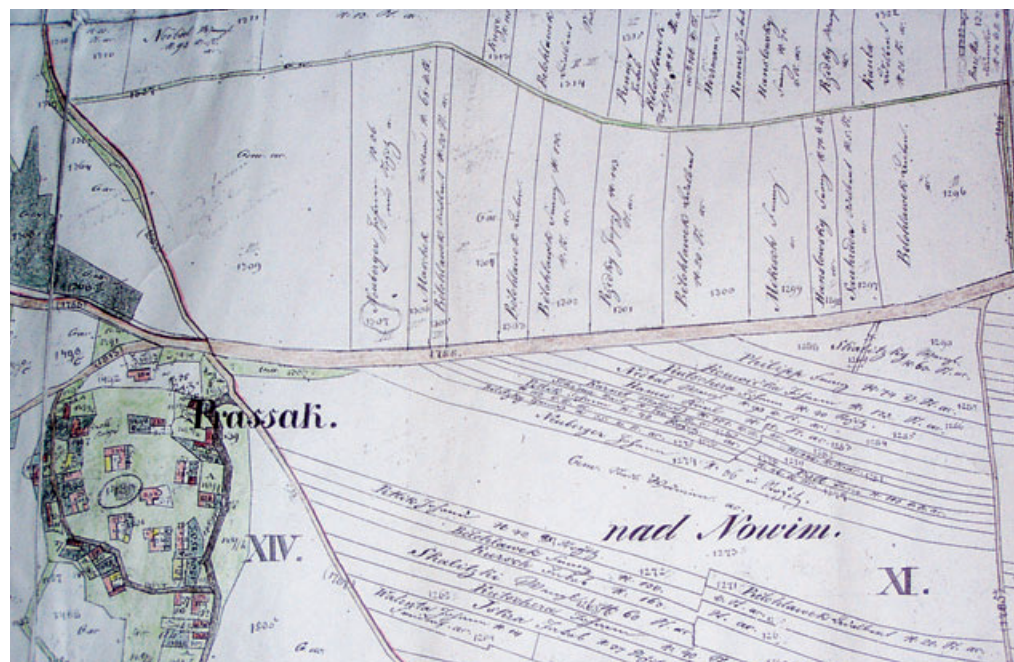
Obec

Obec je základní (nejmenší) samosprávnou jednotkou.

Tvoří ji:

- obytné části (domy, silnice, parky atd.)
- volná krajina (louky, pole, lesy, rybníky)
- obyvatelé

Každá obec má svoje katastrální území, které je zakresleno v katastrální mapě. Naše fotografie představuje historickou katastrální mapu Pražáku u Vodňan.

 Katastrální mapu vaší obce můžete najít na internetu. Dokážete to? Kdo a k čemu ji používá?

Obyvateli obce jsou osoby, které v obci trvale bydlí nebo zde mají čestné občanství.

Lidé, kteří zde nemají trvalé bydliště (ačkoli tu mohou podnikat nebo vlastnit pozemek či stavbu), obyvateli obce nejsou.

Obec:

- právo i povinnosti
- oprávnění k samostatné činnosti
- odpovědnost za výsledky své činnosti

Znáš ještě jiný význam slova obec?

Podívej se do Slovníku spisovné češtiny.

Kolik je ve vaší obci obyvatel?

Má vaše obec nějaké čestné občany?

Co o nich víš?

Zjisti, co to je katastrální úřad a čím se zabývá.

Životní prostředí

„Přírodu jsme nezdědili po svých předcích, ale půjčily nám ji naše děti.“

(André Gide)

Člověk je pevnou součástí přírody. Životní prostředí každého z nás je součástí životního prostředí všech obyvatel naší obce.

Člověk přírodu ve svém okolí silně ovlivňuje a až na výjimky ji téměř celou přetvořil.

Ekologie – věda o vztazích mezi organismy a životním prostředím a mezi organismy navzájem

Důležitý pojem je i ekosystém. Najdi jeho význam.

Ochrana přírody – péče občanů, státu a firem o živočichy, rostliny, nerosty, ekologické a krajinné celky apod.

Která krajina se ti víc líbí a proč?

Původní „divoká“ příroda dnes již téměř neexistuje. Znáš důvody, které k tomu vedly?

Žít v krásné a divoké přírodě je často snem mladých lidí. Dokážeš si ale představit svět bez teplé vody, elektřiny (a tedy i bez počítače), bez aut a bez pokrytí mobilní sítě? Uměli bychom v takovém prostředí ještě žít? Prodiskutujte tuto představu.

Navštěvovat divokou přírodu v rezervacích je jedinečný zážitek. Je ale bezpodmínečně nutné znát zákony (hrozí velké pokuty za jejich porušení) a znát pravidla života v divoké přírodě (hrozí vážná zranění).

Životní prostředí člověka:

- Přírodní složka – voda, půda, vzduch, ostatní organismy
- Umělá složka (vytvořená lidskou činností) – oblečení, domy, stroje, dopravní prostředky...
- Sociální složka – lidé (rodina, přátelé, spoluobčané, ...)

Můžeš také přispět k ochraně životního prostředí v obci? Jak?

Ilustrace – náves

V některých obcích mají i dětské zastupitelstvo a dospělí zastupitelé naslouchají názorům dětí.

Informační zdroje:

- obecní úřad
- obecní zastupitelstvo
- redakce novin
- zájmové organizace
- občanská sdružení

Znáš některé další informační zdroje?

V jedné malé obci chybělo hřiště na fotbal a na další míčové hry. Děti si tedy hrály na různých místech obce, odkud je různě vyháněli místní obyvatelé, aby jim tam děti nekřičely nebo jim nepadaly míče do zahrad atd.

Děti daly hlavy dohromady. Napadlo je, že zajdou přímo za starostou a řeknou mu o svém problému. Starosta byl dětskou návštěvou poněkud zaskočen, ale žádost dětí vyslechl a uznal, že zastupitelstvo tuto problematiku zatím neřešilo. Slíbil dětem, že se poradí se zastupiteli.

Trvalo to sice ještě několik měsíců, ale v obci už je několik pěkných hřišť, kde si mohou děti bez obav hrát.

Co bys chtěl(a) ve vaší obci změnit? Můžeš pro to něco udělat?

Uveď výhody a nevýhody života ve městě a na vesnici.
Čemu dáváš sám (sama) přednost? Použij alespoň tři argumenty.

Pracuj společně se spolužáky.

- Vyberte problém, na jehož řešení se můžete podílet.
- Shromážděte informace, navrhovaná či stávající řešení.
- Připravte vlastní řešení a možnost jeho uskutečnění.

Pokud si netroufnete na tento projekt, můžete:

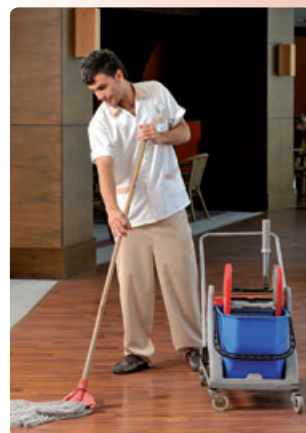
- připravit výstavku fotografií vaší obce
- navrhnout plakát na ochranu životního prostředí atd.

Spisovatel Jean Giono napsal knihu Muž, který sázel stromy. Zjisti, o čem je její děj.

Všichni jsme součástí přírody a je v zájmu každého z nás ji chránit. Nemusí to být velké činy. Stačí, když nebudeme všude kolem sebe odhazovat odpadky, ničit stromy, keře a květiny, ...

Rodina – postavení a role ženy a muže

 Vypadá to ve vaší rodině podobně?

 Vezmi si pastelky a nakresli do sešitu maminku nebo tatínka v běžných situacích.

Role – slovo, které známe z divadla nebo filmu. Ale i my, neherci, máme své role. Žijeme v lidské společnosti. Jsme příslušníky nějakého národa. Někomu jsme se narodili. Od každého z nás se očekává určité chování, a pokud se nechceme dostat do konfliktu s ostatními, snažíme se chovat tak, abychom ve své roli obstáli.

Žena má v rodině roli **dcery**, možná **sestry**, v budoucnu se stává **maminkou**, **tetou** a ještě později **babičkou**, případně **prababičkou**. Navíc už od pravěku jí život v tlupě přidělil zcela přirozenou společenskou roli, a to tak důležitou, že právě na ženě záviselo přežití rodu.

 Už víš, jakou roli máme na mysli?

A co **muž**? Ať už jako **chlapec**, **bratr**, **otec**, **strýc**, **dědeček**, ... musel, a známe to opět z časů dávno minulých, být živitelem rodu. Byl lovcem a ochráncem.

 Proč právě muž?

 I dnes často mluvíme o muži jako o živiteli rodiny. Proč? Vždyť už žádný úlovek domů nenosí. Naopak, spíše ženy chodí nakupovat potraviny. Mužské a ženské role se vzájemně prolínají.

Jaké významy má slovo „role“?

Víš, co znamená „hlava rodiny“?

Víš, komu říkáme „bílá vrána“?

A kdo je to „černá ovce“?

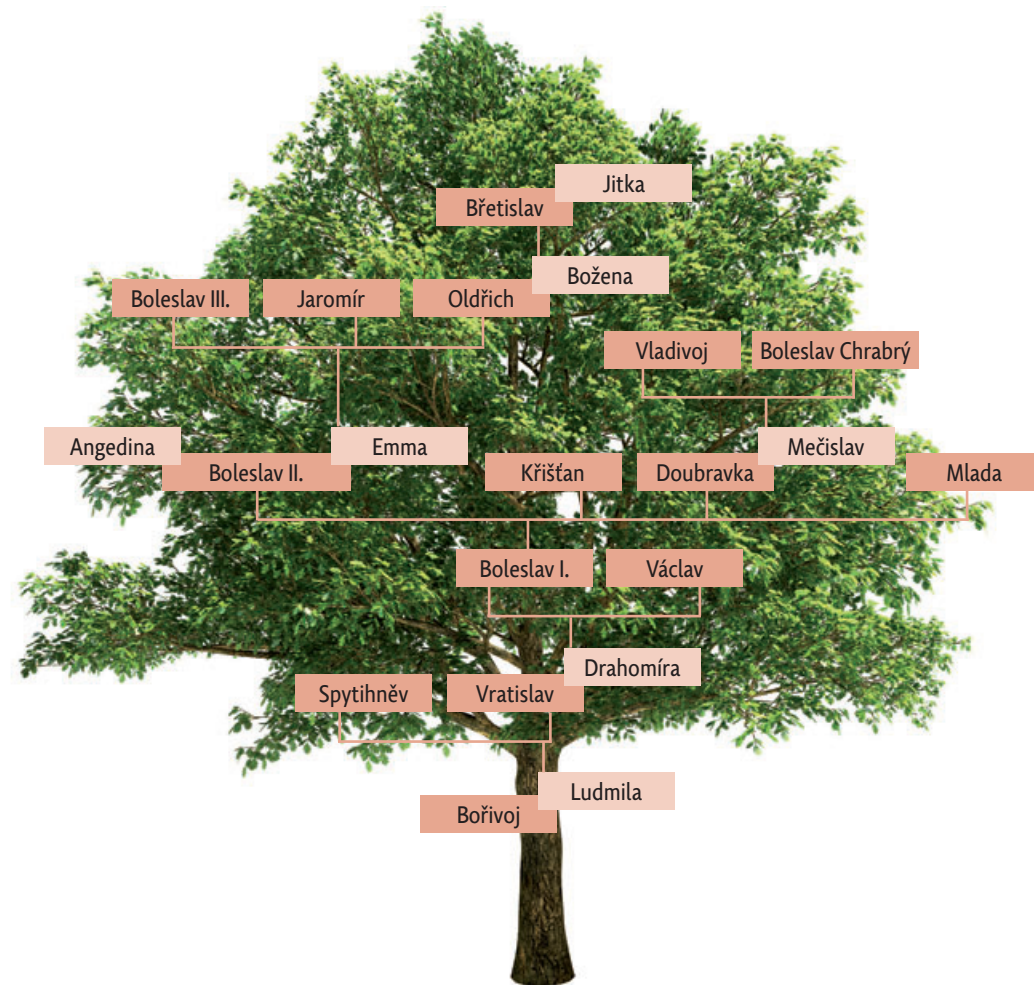
Příbuzenské vztahy

Většina z nás je členem rodiny hned po narození:

Věda o rodech se nazývá genealogie.

Sestavování rodokmenů není minulostí. I dnes si mnoho lidí dává sestavit rodokmen, aby poznali svoje předky.

Prameny k sestavení rodokmenu lze najít v archivech, kde jsou uloženy staré matriční knihy.

Pro naše předky byl strom obrazem vyrůstání do výše a rozrůstání do šíře. Rodokmen se tedy také rozrůstá nejen do výšky (prarodiče, rodiče, děti, ...), ale i do šířky (tety, strýcové, sestřenice, bratrance, ...).

Slovo matrika je odvozeno od latinského slova matrix – kmen. Je to seznam narození, sňatků, úmrtí atd.

Historie zaznamenávání rodů je stará stejně jako lidstvo samo. V některých národech tak bylo zvykem činit písemně nebo pomocí obrazů, v jiných se historie rodů zaznamenávala ústním podáním.

Záznamy předků měly uchovat jejich památku a připomínat jejich činy. Od dob starého Říma měly pečlivé záznamy rodokmenů i funkci praktickou při řešení majetkových záležitostí a uplatňování dědického práva.

 Sestav podle pomůcky rodokmen své rodiny a pojmenuj, v jakých vztazích jsou její jednotliví členové.

S Abychom se v rodinných vztazích vyznali, používáme zažité názvy, které pojmenovávají vztahy jednotlivých členů rodiny.

- strýc** – otcův či matčin bratr nebo manžel otcovy či matčiny sestry
- teta** – otcova či matčina sestra nebo manželka otcova či matčina bratra
- synovec** – bratrův či sestřin syn
- neteř** – bratrova či sestřina dcera
- bratranec** – syn strýce a tety
- sestřenice** – dcera strýce a tety
- tchán** – manželův či manželčin otec
- tchyně** – manželova či manželčina matka
- zeť** – dceřin manžel
- snacha** – synova manželka

Manželství je smlouva, slib a přísaha

Nejrozšířenější formou rodiny je u nás **manželství**. Pravděpodobně i ty jednou potkáš člověka, vedle kterého budeš chtít žít a prožívat s ním své radosti i smutky. Možná začneš přemýšlet o svatbě a založení rodiny.

Na téma manželství existuje řada citátů, které napovídají, že „vzít si někoho“ není jen tak, a mnohé před tímto krokem dokonce varují. Nemusíme je brát příliš vážně, ale na druhou stranu je skutečně třeba k manželství přistupovat zodpovědně a promyslet mnoho věcí, které se možná zamilovaným partnery zdají nepodstatné, ale pro šťastný život ve dvou jsou nezbytné.

Manželství lze uzavřít jen na základě **dobrovolného rozhodnutí** muže a ženy. Nebylo to tak vždy a není to tak všude. V některých kulturách (např. v Indii) dodnes partnery pro své potomky vybírá především rodina.

Diskutujte o tom, v kolika letech je podle vás nejvhodnější uzavřít sňatek.

V některých případech však dobrovolné rozhodnutí a přání nestačí – náš právní řád některým osobám uzavřít sňatek neumožňuje: osobám již ženatým či vdaným, osobám blízkce příbuzným, osobám duševně nemocným, osobám neplnoletým – soud je oprávněn povolit manželství nezletilé osobě starší šestnácti let.

Od 1. července 2006 nabyl v České republice účinnosti zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Podobný zákon platí např. v Nizozemí, Dánsku, Finsku, Norsku, Švédsku, na Islandu atd.

V naší zemi je manželství uzavíráno dobrovolně. Ve světě je tomu často jinak. V některých kulturách je žádoucí, aby se mezi sebou brali příbuzní – majetek tak zůstane v rodině.

V minulosti nebyly ničím neobvyklým sňatky dětí a i dnes se s nimi v řadě kultur můžeme setkat, např. v některých oblastech Střední Ameriky se děvčátka obvykle vdávají, když dosáhnou dvanácti let.

V Asii nejsou výjimečné případy dětských nevěst, kdy jsou velmi mladé dívky vdávány za dospělé, nebo dokonce staré muže. Přestože se vlády zemí, kde se tak děje, proti tomuto jevu snaží bojovat, tradice je velmi vytrvalá.

Vyhledej informace o vzniku manželství např. v Indii nebo Africe.

Najdi citáty, které se vztahují k manželství.

Mnoho kultur připouští **polygamii**. Korán například dovoluje mít až čtyři ženy. Přesto v muslimských státech převažuje monogamní rodina a někde je polygamie dokonce zakázána.

Vyhledej ve slovníku pojmy: monogamie, polygamie, bigamie.

Proč se lidé žení a vdávají?
Který důvod považuješ za nejdůležitější?

Při podání žádosti o uzavření manželství potřebujeme:

- rodné listy ženicha a nevěsty
  - osvědčení o státním občanství, občanský průkaz
- (v případě předchozího manželství doklad o jeho zrušení – rozhodnutí soudu o zrušení manželství nebo úmrtí list)

Co bylo pro uzavření manželství důležité v minulosti?

Jana a Pavel se brali z velké lásky. Když se přestěhovali do společné domácnosti, začaly se objevovat drobné neshody o to, kdo bude vynášet koš na odpadky, kdo bude umývat nádobí, jakou barvu bude mít nová skříň, kdo zajistí nákup potravin a kdo drobné opravy.

Pak ale přišly ještě složitější věci. Jak se bude hospodařit s penězi, které oba vydělají. Budou mít jeden společný účet, nebo dva oddělené účty, ze kterých se budou platit různé potřeby rodiny? Koupí si dřív auto, nebo zařízení do kuchyně a pračku?

Jana a Pavel na sebe najednou začali hledět jinýma očima.

Před uzavřením sňatku je nutné promyslet některé důležité záležitosti.

Které to podle tebe jsou?

Svoje názory si zapiš a prodiskutuj je se spolužáky.

Výročí svatby:

- 5. dřevěné
- 10. cínové
- 15. křišťálové
- 20. porcelánové
- 25. stříbrná svatba
- 30. perlové
- 40. rubínové
- 50. zlatá svatba
- 60. diamantová svatba
- 70. platinová svatba